

FRI-2G.305-1-PP-03

PRINCIPLES AND METHODS OF DISTANCE EDUCATION OF ADULT LEARNERS ⁶

Assoc. Prof. Valentina Vasileva, PhD

Department of Pedagogy,

University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: 082/888268

E-mail: vvasileva@uni-ruse.bg

***Abstract:** The paper reviews the adult education as an important element of lifelong learning. Lifelong learning is a concept that represents the continuity of the learning and education process and refers to a range of formal and non-formal learning activities, both general and vocational, undertaken by adults after completing initial education and training.*

Adults seek training for a variety of reasons: to improve their employment prospects; to develop personally or professionally; to acquire advanced 'transversal skills' such as critical thinking and problem-solving skills; to improve social cohesion and promote active citizenship.

The pandemic and the digital transition have accelerated lifestyle changes, which in turn require people to update their knowledge, skills and competences to fill the gap between their education and training and the demands of a rapidly changing job market.

Keywords: E-Learning, Knowledge, Skills, Adult learners.

ВЪВЕДЕНИЕ

Образованието за възрастни е важен елемент от ученето през целия живот. „Ученето през целия живот“ е концепция, която представлява непрекъснатостта на процеса на учене и образование и се отнася до редица формални и неформални учебни дейности, както общи, така и професионални, предприети от възрастните след завършване на първоначалното образование и обучение.

Възрастните се стремят към обучение по различни причини: за да подобрят перспективите си за заетост; да се развиват личностно или професионално; за да придобиват усъвършенствани „трансверсални умения“ като критично мислене и умения за решаване на проблеми; за подобряване на социалното сближаване и насърчаване на активното гражданство.

В условията на пандемията COVID-19 и цифровият преход се ускори промените в начина, по който живеем, учим и работим. Това от своя страна изисква от хората да актуализират своите знания, умения и компетенции, за да запълнят празнината между своето образование и обучение и изискванията на един бързо променящ се пазар на труда ⁷.

В тази връзка, изключително важно е да се изгради и развива ефективна система за учене през целия живот, която да стимулира постоянното „самоусъвършенстване“ и да улеснява трудовата мобилност, посредством прилагане на подходящи дидактически инструменти – дистанционно и електронно обучение, курсове за повишаване на квалификацията и други, като важна част от изграждането на работещ модел за учене през целия живот (Дончева, 2013:125).

⁶ Докладът е представен на конференция на Русенския университет на 28 октомври 2022 г. в секция Педагогика и психология с оригинално заглавие на български език: ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ ЗА ДИСТАНЦИОННО ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ УЧАЩИ. Той отразява проучвания по проект на катедра „Педагогика, психология и история“ по Фонд Научни изследвания № 22-ФПНО-02 „Изследване въздействието на обучението в електронна среда в образованието и социално-педагогическата сфера – алтернативи и предизвикателства“.

⁷European Education Area. Quality education and training for all, URL:<https://education.ec.europa.eu/education-levels/adult-learning/adult-learning-initiatives>.

В развитието на електронните форми на дистанционно обучение в системата на образованието се дава възможност за предоставяне на качествено образование чрез разработване на учебни програми с участието на обучаемия (Илиева, 2014:92).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Обучението за възрастни е определено като фокусна тема на Европейското образователно пространство за периода 2021-2030 г. поради факта, че Европейският съюз (ЕС) е изправен пред недостиг на умения, по-специално в областта на науката, технологиите, инженерството и математиката, както и в областта на информационните и комуникационни технологии (ИКТ). За компенсиране на този недостиг е наложително развитие и укрепване на ключовите компетентности, включващи знания, умения и нагласи, необходими на всички за лична реализация и развитие, пригодност за заетост, социално включване и активно гражданство, като подходите за постигане на тези цели са:

- Осигуряване на висококачествено образование, обучение и учене през целия живот за всички.
- Подпомагане на образователния персонал при прилагането на подходи за преподаване и учене, базирани на компетентности.
- Насърчаване на разнообразие от учебни подходи и контексти за продължаване на обучението.
- Проучване на подходи за оценка и валидиране на ключови компетенции.

Глобализацията с нейните непрекъснато развиващи се възможности и предизвикателства, еволюиране на информационните и комуникационни технологии, променящите се фактори в областите заетост и безработица, здраве и демография, миграция и преход към пазарна икономика, налагат позитивни промени, вследствие на които се повишават надеждите и очакванията на хората (Спасова, 2021:54).

Съществуващите в настоящия момент неограничени възможности за избор на начини за учене поставят пред човека нови предизвикателства и самият той става реален субект на процеса на своето обучение. Това му налага нова, огромна отговорност за неговото формиране и изисква нова компетентност от индивида - способност да учи, да организира собственото си обучение.

Именно това е целта на андрагогиката. Той предоставя на възрастния учащ необходимите знания, умения за планиране, прилагане, оценка и коригиране на процеса на неговото обучение, избор на съдържание, форми, методи, източници и средства за обучение. Андрагогическият подход към ученето е научната основа, която осигурява обучението на възрастните през целия им живот.

Андрагогиката като наука представлява процес от който възрастният се научава да осъзнава и да оценява своите опит. Възрастните са мотивирани да учат, когато:

1. Изпитват нужди и интереси, които ученето ще задоволи; следователно това са подходящи отправни точки за организиране на учебни дейности за възрастни.
2. Ориентацията на възрастните към учене е насочена към живота; следователно, на подходящи единици за организиране на обучението за възрастни са житейски ситуации, а не предмети.
3. Опитът е най-богатият ресурс за учене на възрастните; следователно, основната методология на обучението за възрастни е анализът на опит.
4. Възрастните имат дълбока нужда да се самонасочват; следователно, ролята на учителя е да участва в процес на взаимно проучване с вместо да им предаде знанията си и след това оценете тяхното съответствие с него.
5. Индивидуалните различия между хората нарастват с възрастта; следователно, образованието за възрастни трябва да осигури оптимални условия за различията в стила, времето, мястото и темпото на учене (Knowles & Holton III & Swanson, 2005:36-40).

От андрагогическа гледна точка този процес на придобиване на знания, умения и компетентности следва да бъде взаимосвързан с всички видове и нива на образование и обучение, включително висшето образование, чрез гъвкави формални, неформални и информални програми. Чрез участие в процеса на учене през целия живот е възможно да се подобри живота и възможностите за работа на възрастните, независимо от техните социално-демографски и лични характеристики; за тяхното личностно, социално и професионално развитие и реализация, здравето и благосъстоянието, в съответствие с настоящите и бъдещите потребности, таланти и стремежи на отделния човек.

Въздействието на демографските промени, както и екологичният и цифровият преход изискват нови подходи за улесняване на участието на възрастните – включително онези, които не са склонни да участват в учебни дейности, и на възрастовата група над 65 години – в ученето за възрастни, за да се спомогне за тяхното пълно интегриране и участие в обществото (Резолюция на Съвета относно нова европейска програма за учене за възрастни за периода 2021-2030 г.).

Новата Европейска програма за учене на възрастни, приета от Съвета на Европейския съюз (ЕС) на 29 ноември 2021 г., очертава визията за това как трябва да се развива ученето на възрастни в Европа до 2030 г. в следните пет приоритетни области:

- управление на обучението за възрастни – със силен акцент върху националните стратегии на цялото правителство и партньорствата между заинтересованите страни;
- предлагане и използване на възможности за учене през целия живот с устойчиво финансиране;
- достъпност и гъвкавост – за адаптиране към нуждите на възрастния;
- качество, равнопоставеност, приобщаване и успех в обучението за възрастни – наблюдаване на професионалното развитие на обучаващия персонал за възрастни, мобилността както на учащите, така и на персонала, осигуряване на качество и активна подкрепа за групите в неравностойно положение;
- екологични и цифрови преходи и свързаните с това нужди от умения.

Принципите, които са в основата на ученето през целия живот и ръководство за неговото ефективно прилагане подчертават централното място на обучаемия, на значението на равните възможности и качеството и уместността на обучението възможности.

В Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 - 2030) е заложена приоритетна област 8, свързана с ученето през целия живот. Според тази област усилията на институциите ще бъдат насочени към създаване на привлекателни и гъвкави възможности за придобиване на основни умения, на нови компетентности, на квалификация и преквалификация във формалната образователна система и в неформалното обучение, както и създаване на условия за информално учене. Всеки избор на индивидуални стратегии на отделните личности за образование, обучение и учене ще бъде насърчаван, подкрепян и развиван.

Ясно дефинирани са целите и групите дейности, свързани с разширяване на възможностите за учене през целия живот и осигуряване на условия за насърчаване на участието на възрастните в този процес (с. 40-41).

Ученето и образованието за възрастни представлява основен градивен елемент на едно учещо се общество и е предпоставка за създаването на учещи общности, градове и региони, тъй като те насърчават култура на учене през целия живот и съживяват ученето в семейства, общности и други места за учене, както и на работното място (Recommendation on Adult Learning and Education, 2015: 6-7).

Системите за дистанционно обучение осигуряват по-гъвкаво и по-индивидуализирано образователно въздействие в сравнение с формалното обучение, те отговарят на все по-голямото разнообразие от нужди и предоставят възможности за учене на учащи, живеещи в отдалечени райони; на лица с временно или друго увреждане; за напуснали училище и

възрастни, които желаят да продължат да учат. Такива системи също позволяват обучение, преквалификация или повишаване на квалификацията на работещите лица.

Дистанционното обучение за възрастни има следните предимства: възрастният учащ не променя ритъма си на живот и може да съчетава обучение и професионални дейности, а и може да планира индивидуален подход към процеса на обучение.

Питърс (по Moore & Anderson, 2005:125), прилагайки принципите на индустриализацията, определя дистанционното обучение като следва: „Дистанционното обучение е рационализиран метод — включващ разделението на труда — за предоставяне на знания, които в резултат на прилагане на принципите на индустриалната организация, както и на широкото използване на технологиите, улеснява възпроизвеждането на обективната преподавателска дейност във всякакви количества, позволява на голям брой студенти да участват в университетско обучение едновременно, независимо от тяхното местоживееие и професия“. По-късно той определя дистанционното обучение като сложна, йерархична, нелинейна, динамична, самоорганизирана и целенасочена система на обучение и преподаване.

Новите технологии за трансфер на информация, новите технологии за преподаване, всички нови източници, средства, форми и методи на обучение предоставят на съвременния възрастен учащ големи възможности за задоволяване на образователните му потребности чрез учене през целия живот. Изхождайки от андрагогическата теория и практика се определят следните основни отношения между обучаващия и възрастния учащ: установяване на субект-субектни отношения; всички дейности трябва да бъдат съвместни и координирани.

Образователните принципи на обучение са най-общите правила за организиране на процеса на обучение на възрастни. Те включват:

➤ Приоритет на самообучението. Самостоятелната дейност е основният вид образователна работа на възрастните ученици.

➤ Принципът на съвместната дейност. Този принцип предвижда съвместна дейност на учащия и обучаващия, както и с другите учащи при планиране на изпълнението и оценката на учебния процес.

➤ Принципът на разчитане на опита на учащия. Съгласно този принцип житейският опит на учащия се използва като един от източниците на обучение както за самия учащ, така и за другите учащи.

➤ Индивидуализация на обучението. В съответствие с този принцип всеки възрастен учащ, заедно с учителя, а в някои случаи и с другите участници в обучението, създава индивидуална програма за обучение, фокусирана върху специфични образователни потребности и учебни цели и се акцентира върху опита, нивото на обучение, психофизиологичните, когнитивните характеристики на ученикаучащия.

➤ Системно обучение. Този принцип предвижда съответствие с целите, съдържанието, формите, методите, средствата за обучение и оценка на резултатите от обучението.

➤ Контекст на обучение. В съответствие с този принцип обучението, от една страна, преследва конкретни, жизненоважни цели за възрастния учащ, фокусирано е върху изпълнението на социални роли или личностно развитие, а от друга страна, се изгражда, като се вземат предвид професионалните, социалните, ежедневните дейности на учащия и неговите пространствени, времеви, професионални, битови фактори.

➤ Принципът на актуализиране на резултатите от обучението. Този принцип предполага незабавно прилагане на практика на знанията, уменията, способностите и качествата, придобити от учащия.

➤ Принципът на избираемостта на обучението. Това означава да се даде определена свобода на възрастния учащ да избира цели, съдържание, форми, методи, източници, средства, срокове, време, място на обучение, оценка на резултатите от обучението, както и самите учители.

➤ Принципът на развитие на образователните потребности. Оценката на резултатите от обучението се извършва чрез идентифициране на действителната степен на овладяване на учебния материал и определяне на тези материали, без овладяване на които е невъзможно да

се постигне поставената учебна цел. Процесът на обучение се изгражда с цел формиране на нови образователни потребности у учащите, чиято конкретизация се извършва след достигане на определена степен на обучение.

➤ Принципът на осъзнатост на ученето. Това означава осъзнаване, разбиране от обучаващия и от учащия на всички параметри на учебния процес и техните действия за организиране на учебния процес.

Функциите на обучаващия възрастни учащи са: експерт по технологии за обучение на възрастни; организатор на съвместни дейности; ментор, консултант, вдъхновител на възрастни обучаеми; създател на необходимите комфортни условия за обучение; източник на знания, умения, способности и качества; участник в съвместни образователни дейности с учителя; съавтор на индивидуална тренировъчна програма; изпълнител на индивидуална програма за обучение; участник в създаването на необходимите комфортни условия за учебния процес (Змеев, 2002).

Методите за дистанционно обучение непрекъснато се усъвършенстват. Спецификата на дистанционното обучение за възрастни се проявява главно в умението за работа с компютър и съвременни интернет технологии. При разработването на учебни и методически материали, формирането на учебна програма е необходимо да се вземат предвид възрастови характеристики на учащите: характеристики на когнитивната сфера (способност за абстрахиране, анализиране и синтезиране на входяща информация); възрастните са по-самоорганизирани и мотивирани да придобиват знания; емоционално по-стабилни са и затова по-лесно преодоляват липсата на контакт с учителя, когнитивните процеси (мислене, памет, възприятие) при възрастния учащ са по-малко продуктивни, но той има социален опит и установени възгледи за модела на образование (Хасуев, 2019:178).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дистанционното обучение не замества традиционните форми на обучение, а ги допълва. В дистанционното обучение се използват методи като информационно-възприемчиви, репродуктивни, проблемни, евристични, изследователски. Те обхващат целия набор от педагогически действия на взаимодействие между обучаващия и възрастните учащи: самостоятелна познавателна дейност на учащите с различни източници на информация, учебни материали на курса; бързо и систематично взаимодействие на обучаемите с водещия преподавател; групова работа с различни методи на работа по съответните модули от изучавания курс.

Всяко обучение на възрастни учащи приключва с мониторинг, представляващ процес на систематично събиране, анализ и използване на информация с цел управленски контрол върху наблюдавания процес, както и за оценяване на неговото качество и ефективност и за вземане на решения за бъдещи действия. Набирането на информация става чрез количествени мерки за постигнати резултати или за изпълнени цели на обучение. Индикаторите, осигуряващи информация за процеса на обучение на възрастни и за развитие на личностния им потенциал могат да се разгледат на следните равнища:

- знания, умения и нагласи, овладени от участниците в обучението;
- осигуряване на оптимална обучаваща среда;
- въздействие на обучението върху последващото поведение на обучаваните

(Методическо ръководство за обучение на възрастни, 2006:28-29).

REFERENCES

Doncheva, Yu. 2013. Analysis of the expiring program period and the expectations of beneficiaries, users of projects in the field of education, during the new program period 2014-2020. In: SCIENTIFIC PAPERS OF THE UNIVERSITY OF RUSE, volume 52, series 6.2. (*Оригинално заглавие: Дончева, Ю. 2013. Анализ на изтичащия програмен период и очакванията на бенефициентите, потребители на проекти в сферата на образованието, през новия програмен период 2014 – 2020 година. В: НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА РУСЕНСКИЯ*

УНИВЕРСИТЕТ, том 52, серия 6.2.) URL: <https://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp13/6.2/6.2-22.pdf>. (Accessed on 11.09.2022).

Zmeev S.I. 2002. Technology of adult education. Moscow: Publishing Center "Academia" (**Оригинално заглавие:** Змеев С.И. 2002. Технология обучения взрослых. Москва: Издательский центр "Академия").

Пиева, В. 2014. Use of interactive methods in the course "Social work for adults and disabled people", Ruse: Ruse University "Angel Kanchev".

Methodological guide for adult education (2006). Project under the program ``PHAR 2003 BG 2003/004-937.05.03 "Professional qualification" EuropeAid/120163/D/SV/BG (**Оригинално заглавие:** Илиева, Б. 2014. Използване на интерактивни методи в учебната дисциплина „Социална работа при възрастни и инвалиди“, Русе: Русенски университет „Ангел Кънчев“).

Methodological guide for adult education . 2006. Project under the program ``PHAR 2003 BG 2003/004-937.05.03 "Professional qualification" EuropeAid/120163/D/SV/BG (**Оригинално заглавие:** Методическо ръководство за обучение на възрастни (2006). Проект по програма `ФАР 2003 BG 2003/004-937.05.03 "Професионална квалификация" EuropeAid/120163/D/SV/BG), URL: http://lll.mon.bg/uploaded_files/Adult_education1.pdf). (Accessed on 21.09.2022).

Council Resolution on a new European Agenda for Adult Learning 2021-2030 (2021/C 504/02) Official Journal of the European Union 14.12.2021 (**Оригинално заглавие:** Резолюция на Съвета относно нова европейска програма за учене за възрастни за периода 2021-2030 г. (2021/C 504/02) Официален вестник на Европейския съюз 14.12.2021). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G1214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G1214(01)). (Accessed on 21.09.2022).

The strategic framework for the development of education, training and learning in the Republic of Bulgaria (2021 - 2030). (**Оригинално заглавие:** Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021-2030)), URL: <https://web.mon.bg/bg/143>). (Accessed on 21.09.2022).

Spasova, D. 2021. APPLICATION OF TRAINING IN HIGH-TECH FACILITIES FOR SUPPLEMENTARY AND ALTERNATIVE COMMUNICATION FOR STUDENTS FROM SUPPORTING PROFESSIONS. PROCEEDINGS OF UNIVERSITY OF RUSE, volume 60, book 6.2. URL: <https://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp21/6.2/6.2-frontMatter.pdf>. (Accessed on 24.08.2022).

Hasuev, A.E. 2019. FEATURES OF DISTANCE EDUCATION OF ADULTS, "Peace of science, culture, education". No. 6 (79), Gorno-Altaysk. (**Оригинално заглавие:** Хасуев, А.Э. 2019. ОСОБЕННОСТИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ВЗРОСЛЫХ ЛЮДЕЙ, "Мир науки, культуры, образования". № 6 (79), Горно-Алтайск), URL: <http://amnko.ru/index.php/russian/journals/> (Accessed on 24.08.2022).

Michael Grahame Moore, William Anderson, 2003. Handbook of distance education URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.452.2439&rep=rep1&type=pdf> (Accessed on 21.09.2022).

Knowles M., Holton III. E., Swanson, E.(2005). The adult learner : the definitive classic in adult education and human resource development. Oxford: Elsevier Inc.

Recommendation on Adult Learning and Education, (2015). URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245179> (Accessed on 11.09.2022).